

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Mirzâ-Zâde Sâlim Divanı'nda Deyimler

Metin AYDIN¹

Özet

Anlatıma güç katmak amacıyla her dönemde kullanılmış olan deyimler, Klasik Türk edebiyatı şâirleri tarafından da sıkça tercih edilen dil yapılarıdır. Anlamı zenginleştirmek ve soyut ifadeleri daha anlaşılır hale getirmek gibi birçok fonksiyonu olan deyimler 18. yüzyılın önemli şâirlerinden Mirzâ-zâde Sâlim tarafından da sıklıkla kullanılmıştır. Bu makalede şâirin divanında geçen deyimler tespit edilerek anlamlandırılmış ve geçtiği yerler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Mirzâ-zâde Sâlim Divanı, deyimler.

Idioms In The Divan Of Mirza- Zade

Abstract

The idioms used in every period in order to add the power of narration are frequently preferred language structures by Classical Turkish Literature poets. Many idioms, such as enriching the meaning and making abstract expressions more understandable, have also been frequently used by Mirzâ-Zâde Sâlim, one of the most important poets of the 18th century. In this article, the idioms used in the divan of poet have been identified and given the meaning and the places where the idioms pass are determined.

Key Words: The Divan of Mirzâ- zâde Salim, Classical Turkish literature, idioms.

GİRİŞ

Tarihsel ve kültürel açıdan zengin milletlerin edebi varlıkları da hiç şüphesiz zengin bir içeriğe sahiptir. Bu edebi birikimin beslendiği kaynakların başında da toplumun uzun bir süreç içerisinde kendi diline kazandırmış olduğu deyimler, atasözleri ve halk deyişleri gelir.

Duygu ve düşünceleri az söz ile anlatma çabasına katkı sunan deyimler, Osmanlı dönemi şâirleri tarafından da tercih edilen dil yapılarıdır. Milletlerin uzun bir süreç içerisinde birçok yaşanmışlıktan ve önemli olaylardan hareketle oluşturdukları bu söz varlıkları yüzyıllar boyunca kullanılmış, eserlerde işlenmiş ve sonraki nesillere aktarılmıştır. Her ne kadar divan edebiyatına yönelik halktan kopuk olduğu, yüksek zümreye hitap ettiği gibi eleştiriler yapılırsa da divan şiirinde halkın kültürünü, sosyal yaşamını yansıtan birçok unsur bulunmaktadır.

¹ Doktora Öğrencisi, Öğretmen. aydin_metin@msn.com.

Yerli unsurlar, atasözleri ve halk deyimlerinin divan şiirine girişi 15. yüzyıla kadar dayanır. 16. ve 17. yüzyıllarda gelişip devam eden mahallî unsurların şiire girişi, 18. yüzyılda ve özellikle Lâle Devri şâirleriyle şiire tamamen yerleşir(Güfta, 1995:58)

18. asır Türk edebiyatı, daha önceki dönemlere kıyasla daha renkli, zengin, eklettik bir görünüm arz etmektedir. Girift ve yeni mazmunlarla yüklü muğlak, tasannulu söyleyişe dayanan bedii üslup (Sebk-i Hindi) ve konuşma diline ait deyişlerle yüklü, külfetsiz, açık bir söyleyişe yaslanan mahallî / folklorik üslup bu dönemin belirgin çizgilerini oluşturur(Horata,2009:44-45).

Bu çalışmamızda 18. yüzyılın önemli şâirlerinden olan ve farklı muhirlerde bulunmuş (Güfta, 1995:11-15) olmasından kaynaklı zengin bir birikimi bulunan Mirzâ-zâde Sâlim'in divanındaki deyimler ele alınmaya çalışılmıştır. Mirzâ-zâde Sâlim yaşadığı dönemin halk kültürüne ait unsurlarını başarıyla şiirlerine yansıtan ve kendi ifadesi ile "tekellüften uzak" söyleyişe sahip önemli bir şâirdir. Mirzâ-zâde Sâlim'in şiirlerinde kullanılan deyimler genel olarak Türkçe kelimeler ile kurulmuştur. Bunun yanında az da olsa Farsça kelimeler ile oluşturulmuş deyimlere rastlanmaktadır.

Çalışmamızda deyimlerin anlamları verildikten sonra ilgili örnekler belirtilmiştir.²

A

Adı kalmak: Bir kişinin ölümünden veya bir şeyin yok olmasından sonra adının dillerde dolaşması.

Âşığın gönlü, Sîmurg kuşu gibi herkes tarafından bilinmektedir şeklinde açıklanabilecek olan aşağıdaki beyit, âşığın sevgili nazarındaki değersizliği şeklinde de yorumlanabilir.

N'ola sî-murga teşbîh eylesem gönlüm benim zîrâ
Der-i kûyunda cânânın hemân bir adı kalmışdır (G.78/3)

Ağızlarda (dillerde) gezmek (dolaşmak): Bir kimsenin veya bir şeyin herkes tarafından konuşulması.

Sevgilinin güzellik unsurlarından olan ince beli, herkes tarafından konuşulmaktadır.

Yâd ola ortada gâhîce meyân
Geh ağızlarda geze la'î ü dehân (Mes.2/39)

Ağzı vardır dili yok: Konuşmayıp susan, derdini anlatmayan.

Lügazdan alınan aşağıdaki beyitte, uc kısmı ağza benzetilen makas anlatılmıştır. Buun içinde "ağzı var dili yok" deyiminden istifade edilmiştir.

Katı çokdur sever anı zîrâ
Ağzı vardır dili yokdur aslâ (L.5/3)

² Çalışmamızda Hüseyin Güfta tarafından hazırlanan **Sâlim (Mirzâ-zâde) Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Karşılaştırmalı Metni** isimli doktora tezi esas alınmıştır. Örneklerde gazel için G, kaside için K, mesnevi için Mes, Mektup için Mkt, rubai için R, tarih için T, lügaz için L, müfret için Mfr, tahmis için Thm, kıta için K1, matla için M. kullanılmış ve beyit numarası gösterilmiştir.

Ağzının tadını bulmak: Kişinin mutlu olması, dileğinin gerçekleşmesi.

Âşık ayrılık derdinin vermiş olduğu eziyet ve kederlerden dolayı mutlu olamaz.

Agzımın dâdını bulmazdım ben
Renciş ü derd-i firâkından (Mkt.4/33)

Ağzını açmak: Konuşmaya, söylemeye başlamak

Peygambere karşı hissedilen yoğun sevgi, şâirler tarafından hem lütuf rüzgârlarının esmesinin hem de yürek yakıcı bülbülün ötüş sebebi olarak görülür.

Hord-bâzî-i nesîm-i kerem olmazdı güle
Agzını açmaz idi bülbül-i hâlet-efzâ (K.5/38)

Ahını almak: Birinin bedduasını üstüne çekmek.

Genç ve güzel olan sevgili, ayna gibi parlayan yüzünün keder pası ile kaplanmasını istemiyorsa âşığının ahını almaktan çekinmelidir.

Verir âyîne-i ruhsârına jeng-i keder bir gün
Dahî nev-restedir cânân sakınsın almasın âhım (G.208/ 4)

Aklını almak: Güzelliği ile büyülemek.

İçkinin vermiş olduğu neşe ile kendinden geçen sevgili, bakışları ile âşığın aklını başından alır.

O mest-i nâzımı gördüm yine pür-neş`e-i bâde
Bakınca ´aklım aldı gözleri mestâne mestâne (G.264/2)

Eğer âşık Mecnun gibi feryat etse hakkı vardır. Sevgilinin büyüleyici bakışları âşığın aklını başından alır.

Vechi var Kays-sıfat nâleler etsen Sâlim
´Aklımı aldı benim gamzesi câdû begler (G.97/5)

Aklı serinde (başından) durmamak (gitmek): Bilincini yitirmek, ne yapacağını bilemez olmak.

Aşkın vermiş olduğu delilik halinden dolayı âşığın bilinci yerinde değildir.

Cünûn-ı ´aşk ile ´aklım serimde turmaz hîç
Hired olunca mükedder gider gelir turmaz (G.139/2)

Allah aşkına: Yemin vermek veya yalvarmak için kullanılan “Allah için, Allah’ını seversen” anlamında kullanılan deyim.

Sevgili karşısında sürekli olarak aciz durumda olan âşık, sevgilinin aşkına karşılık vermesi için “Allah aşkına” deyimini sıkça kullanır.

‘Arz edin feryâdımı dil-dâre Allâh aşkına
Ede şâyed merhamet ben zâre Allâh aşkına (G.272/1)

Dil esîr-i kâfir-i zülfündür âzâd eyleyip
Bir sevâb et sen de ey mekkâre Allâh aşkına (G.272/2)

Allah’ından bulmak: Kötü davranıştan dolayı ceza vermeyip Allah’a havale etmek.

Zamandan şikâyet eden ve onu vefasız olarak tanımlayan âşık, isteklerinin gerçekleşmemesinden, vuslata erememesinden sorumlu tuttuğu zamanı Allah’a havale eder.

Erişdirmedi dil fülkûn kenâr-ı vuslata sad hayf
Hemân bu rûzgâr-ı bî-vefâ Allâh’dan bulsun (G.224/2)

Aman dilemek: Canının bağışlanmasını dileyerek galip gelene yalvarmak.

Devrin padişahının gücü, kudreti karşısında dayanamayan düşman orduları kaleleri teslim ederek canlarının bağışlanması için aman dilerler.

Âhir amân-hâh oldular etdiklerini buldular
Kal’ayı verip toldular sahrâlara bî-pâ vü ser (T.24/43)

Ayağına düşmek: Çok fazla yalvarmak.

Âşıklar, sakiyi mecliste gördüklerinde içki sunması için yalvarırlar. Aşağıdaki beyitte kullanılan “ayağına düşmek” deyimini hem yalvarmak hem de içki talebinde bulunmak anlamında kullanılabilir. Bu şekilde şâir beyitte tevriye sanatını kullanmıştır.

Görünce sâki’i meclisde bî-misâl olarak
Ayağına düşeriz cümle pâ-y-mâl olarak (G.169/1)

B

Bahtı (şansı) dönmek: Kişinin talihinin kötü iken iyi duruma gelmesi.

Âşıkları sürekli olarak eleştiren zâhid, ikiyüzlü olarak anılır fakat şâir zamanla onun da talihinin değişebileceğini söyler.

Egerçi tâlî'in şimdi riyâ burcunda dâ`irdir
Döner bir gün senin de bahtın ey zâhid bu devrândır (G.44/2)

Başa çıkmak: Zor olan bir durum ile mücadele edebilmek.

Âşıklar sevdaları uğruna canlarından bile vazgeçerler. Bu nedenle onlarla başa çıkmak kolay iş değildir.

Ser fedâ eyler yolunda dil-ber-i mümtâzının
Hâsılı başa çıkılmaz 'âşık-ı ser-bâz ile (G.250/2)

Âşğın rakip karşısında yenik düşmesinin sebebi hileye başvurmamasıdır. Rakip hile ile sevgiliye ulaşır bu nedenle âşğın rakip ile başa çıkması zordur.

Baş çıkımlık olur idi anınla Sâlim
Hîle vü hud'a ile olmasa peygâr-ı 'adû (G.242/6)

Aşk derdini kaldıramayacak kişinin kendini Ferhat konumunda görerek dağları delmeye çalışması beyhudedir.

'Aşk ile çıkmamış iken başa
Neye urdu külüngünü taşa (K.1/50)

Baştan aşmak: Bir durumun kişiyi bunalacak dereceye ulaşması.

Sevgilinin ilgisiz tavırları karşısında âşık bunalacak duruma gelmektedir.

Başdan aşdı imtinânı gamzenin âyâ neden
Ol mehin bir şeb ham-ı zülfüne mihmân olmadık (G.171/3)

Baştan çıkarmak: Doğru yoldan saptırmak.

Kötü sözler (mana itibarı ile dini anlayışa zarar verebilecek ifadeler) kişiyi felakete sürükler. Mansur'u da doğru yoldan sapıtan bu sözler olmuştur. Beyitte kullanılan "baştan çıkarmak" deyimini hem doğru yoldan çıkmak hem de canından olmak manasına gelebileceği için tevriyeli kullanım söz konusudur.

'Âkıbet hep kelâm-ı menfûru
Gör ki başdan çıkardı Mansûr'u (K.1/54)

Baş kaldırmak (kaldıramamak) : Bir işi aralıksız sürdürmek, iyileşememek.

Sevgiliden ayrı kalmanın vermiş olduğu sıkıntı âşğa göz açtırmaz, onu sürekli olarak mutsuz eder.

Humâr-ı firkat-i serdir girâni-i hicrin
Göz açdırır mı başım kaldırır mı ser-tâ-pâ (Mkt.10/ 5)

Başın için: “Canının sadakası olarak, Allah’dan sağlığını sürdürmesini dilersem” manasına gelen dilek içerikli söz.

Sevgiliden karşılık göremeyen âşık en azından onun gözü önünde olmayı, yolunda bulunmayı diler ve “başın için” diyerek bunu kendisine çok görmemesini ister.

Dûr etme beni başın için reh-güzerinden
Redd etme gözüm nûru efendim nazarından (R.2/1)

Benzine kan gelmek: Sağlığını kazanmak, canlanmak.

Âşıkların sevgilinin gamzeleri karşısında kendilerine hakim olmaları son derece zordur.

Eylemiş şöyle hirâsân bîdi gamzen bâgda
Bellidir hâlâ yüzünden benzine kan gelmedi (G.292/3)

Beter olmak: Olduğundan daha kötü duruma düşmek.

Âşık sürekli gönül derdinden şikayetçidir. Onu olmaz işlere sürükleyen aşk derdine düşüren gönüldür. Bu nedenle öğüt dinlemeyen, pervasız gönlünün de aşk derdine düşmesini diler. Şâir beyitte gönlü bir şahıs gibi görerek onunla konuşmakta ve tecrid sanatına başvurmaktadır.

Gûş eylemedi pendimi hîç bu dil-i bî-kayd
Hakdan dilerim ‘aşk ile benden beten olsun (G.237/3)

Birbirine girmek: Aralarında anlaşmazlık çıkıp birbiriyle uğraşmaya başlamak.

Hız. Âdem yaratıldığında onun üstünlüğünü gören melekler, onu tebrik etmek için anlaşmazlığa düşüp birbirine girdiler.

Biri birine girip tehniyet için ervâh
Su`âl edindiği demde o zât-ı pür-nûrı (K.12/39)

Burnunu kırmak: Birini zor durumda bırakarak kibirlenmesini yok etmek.

Mum yanarak mevcut dikbaşlı görüntüsünden kurtulur ve bu şekilde mütevazı bir görüntüye kavuşur.

Emr edip hâdime me`âlîler
Burnunu hep kırar e`âlîler (L.3/15)

C

Can baş üstüne: Herhangi bir dileğin içtenlikle yerine getirileceğini bildirir.

Sevgiliden gelen cefa, âşık için “can baş üzere” alınacak bir nimettir. Âşkın cefası âşıklara huzur verir.

Cân u baş üzere gamın ‘âşık gam râhatdır
Fikr-i zülfün bana bir mâye-i cem’iyyetdir (G.57/1)

Canı gönülden: İçten gelerek, çok isteyerek.

Sevgili âşığa eziyet de etse lütuf da gösterse âşık için birdir. Âşık sevgiliden gelen her şeyi canı gönülden kabul eder.

Gerek öldür gerek güldür gerek cevret gerek lutf et
Senin cân ü gönülden ‘âşıkındır Sâlim-i şeydâ (Mfr.2/1)

Hulûsun anlamak ister isen dil-i zârın
Çeker mi cân ü gönülden cefâ vü âzârın (Thm.3/12)

Gel du’â eyleyelim cân ü gönülden şeb ü rûz
Ne murâd eyler ise ede Hudâ cümle yesîr (K.24/32)

Cana minnet (bilmek): Büyük lütuf kabul etmek.

Âşıklar için sevgili uğruna canını feda etmek, aşkın gamıyla helak olmak cana minnet kabul edilecek büyük bir lütuftur.

Helâk olmak gamınla ‘âşık devlet sa’âdetdir
Kişi cânın fedâ etmek yolunda cânâ minnetdir (M.45/1)

Canına yetmek: Bir zorluğa dayanamayacak duruma gelmek, bıkmak.

Kederlerden, eziyetlerden ve gurbetin vermiş olduğu sıkıntılardan dolayı perişan halde olan şâir tüm bu olumsuzluklardan şikâyet etmektedir.

Benim o lerze-ber-endâm-ı vahşet ü ekdâr
Ki cânâ yetdi hümûm-ı küdüret-i dûrî (K.12/88)

Canı çıkmak: Sürekli olan bir işten dolayı çok acı çekmek.

Sevgiliden ayrı düşen âşık acı çekmekte ve bu dertten dolayı kemikleri sayılacak kadar zayıflamaktadır.

Çıkmaga cânım firâk-ı yâr ile her dem benim

Üstühânım eylemiş pehlûda çifte nerdübân (G.225/2)

Canımı ser-i hulkûma getirdi (canı boğazına gelmek): Ölecekmış gibi büyük acı çekmek.

Âşık artan kederlerden dolayı ölecekmış gibi büyük acılar çekmekte, canı boğazına gelmektedir.

Cânımı tâ ser-i hulkûma getirdi cânâ
Hâlimi gâyet ile etdi mükedder ümmîz (G.37/2)

Canında bulmak: Kişinin ettiği kötülükleri kendisinin de yaşaması.

Âşık kendisini kederlere sürükleyenlerin, sevgiliden ayrı düşmesine sebep olanların aynı acıyı tatmalarını ister.

Olanlar bâ'is-i hicrin dile cânında bulsunlar
Edenler anı gam-âlûde dâmânında bulsunlar (G.79/1)

Ç

Çeşmi (gözü) açılmak: Anlayıp kavramakta zorlanılan şeyleri idrak eder hale gelmek.

Rindler için şarap, âleme karşı bulanık bakışlarını netleştiren, olayları daha iyi gözlemleyip olgunlaşmalarına katkı sağlayan bir unsurdur.

Görünmezken cihân mahmûrlukdan ana ser-tâ-ser
Açılır çeşmi rindin bir iki peymânedden sonra (G.265/3)

Çeşmine (gözüne) girmek: Değer verilen birinin sevgisini, güvenini kazanmak.

Âşıklar sürekli olarak sevgilinin nazarında değerli olmayı diler ve onun gözüne girmek için bahaneler arar.

Çeşmine girmeklige şimdi bahâne-cûydur
Nâz eden dünyâ karîn-i dîde-i Behlûl iken (G.235/4)

D

Derde derman olmak: Bir sıkıntıyı gidermek için çözüm bulmak.

Âşıkların derdine derman olabilecek hekim aramak anlamsızdır çünkü âşığın derdine derman sadece sevgiliden gelir.

Dil-i atşân-ı leb-tefsîdegâna hokka-i la'lin
Devâ-yı bür'-i sâ'a derde dermân olmasın n'olsun (G.219/4)

Cüst (ü) cû etdim tabîbân-ı cihânı bulmadım
Ben gedâ bî-çâre 'âşık derdine dermân olur (G.63/3)

Dermanı kalmamak: Bir sıkıntıyı artık kaldıramayacak duruma gelmek.

Âşık her ne kadar ayrılık derdinin acısını şarapla gidermeye çalışsa da artık bu derdin ağırlığına dayanamamaktadır.

Gel kümeýt-i tab'a tahmîl eyleme hicrin yeter
Kalmadı bâr-ı girân-ı derde dermânım meded (G.35/2)

Dest-dirâzî eylemek (el uzatmak): Dokunmaya, almaya kalkışmak.

Bülbül goncaya ulaşip ona dokunmaya çalıştıkça dallar ve saba rüzgârı ona korku verir.

Dest-dirâzî eyledikçe goncaya bülbülleri
Çûbek-i gül-bün ile bâd-ı sabâ tahvîf eder (G.60/4)

Dillere destan olmak: Bir olay veya bir kişinin niteliklerinin herkes tarafından anlatılır olması.

Âşığın önemli özelliklerinden biri de sevgiliye olan aşkından ve bu aşkın vermiş olduğu kederlerden dolayı dillere destan olmasıdır.

Zât ile zâtımı 'ayân eyle
Nâmımı dilde dâstân eyle (Mes.1/115)

Çîn-i zülfünde gönül fâş etmede esrârımı
Vechi var dillerde olsa ser-güzeştım dâstân (G.225/5)

Âh-ı 'âşık deyü nâmın dilde olmuş dâstân
Biz de bilsek kim senin ey âh te`sîrin nedir (G.91/3)

Dillere düşmek: Hakkında dedikodu yapılmak.

Sevgili, saçlarının herkes tarafından konuşulmasından dolayı rahatsız olmamalı, gönül kırmamalıdır.

Vasf-ı zülfün dillere düşdüğü olma dil-şikest
Kâkülyüçün dil-berin incinme kıl ü kâl olur (G.80/2)

Dosta düşmana karşı: Ele güne, herkese karşı.

Âşığın sevgiliden dileği kendisine ilgi göstererek rakibi yanından uzaklaştırmasıdır. Sevgili böyle davranırsa dosta düşmana karşı âşığı mutlu edecektir.

Dile rahm eyleyip agyârı şehâ dûr eyle
Dûsta düşmene karşı beni mesrûr eyle (G.254/1)

E

El açmak: Dilenmek, yardım talep etmek.

Padişahların cömertlik ile mücevherler saçması karşısında denizler bile sedef için nisan yağmuru beklemez. Mübalağalı anlatıma başvurulmuş bu beyitte şair denizleri de kişileştirerek teşhis sanatı yapmıştır.

Ol ki dest-i keremi dehre güher-pâş olsa
Dahî nîsâna sadeflerden el açmaz deryâ (K.27/13)

Eli ermek: Ulaşabilmek, yapabilmek.

Âşık sevgilinin hayali ile gözyaşı dökmesinin şaşılacak bir durum olmadığını söyler çünkü vuslat sahiline ancak derya gibi akan gözyaşları ile ulaşılır.

Hayâl-i nâzenînimle n'ola eşkim revân etsem
Kenâr-ı vasla el ermez sirişk olmayıcak deryâ (G.9/3)

Ayrılık denizi bu âlemde okyanus gibi zorludur. Bu nedenle gam denizinden vuslat sahiline ulaşmak mümkün değildir.

El ermez sâhil-i vasla hemîn gark-âbi-i gamda
Kulûzm-i hicr-i dil-ber 'âlem içre bahr-i 'ummândır (G.44/7)

Uzun boyundan dolayı servi olarak nitelenen sevgiliye ulaşmak oldukça zordur. Bu imkânsızlık âşığı vuslat meyvesinden mahrum eder.

El ermez bâr-ı vasla ol nihâl-i tâzeden zîrâ
Gönül bir serv-kadd ü ser-keşîn dil-dâre düşmüşdür (G.72/3)

'Aceb mi bâr-ı vaslına el ermezse o ser-kîşîn
Alınmaz hâsılı ey dil dıraht-ı müntehâdan feyz (G.159/4)

El üstünde tutmak: Sevilen bir kimseye sevgi, saygı göstermek.

Allah'ın yarattığı ilk insan olması ve kendisine üstünlük verilmesinden dolayı Hz. Âdem melekler tarafından dahi saygı görmüştür.

Muhâtab oldu çün yâ Âdemü'skûn ente emriyle
El üstünde tutardı kudsiyân ol zât-ı zî-şânı (K.11/3)

Şâirlerin övdüğü kimseler izzet kazanarak toplum tarafından da sevilir, el üstünde tutulur.

Oldugunçün şu'arânın şerefiyle âlûd
Seni el üzere tutar izzet ile cümle kibâr (K.35/15)

Osmanlı Devleti'nde yaşayan bireyler için sancak "nûr-ı nüvvâr" olarak anılan, büyük hürmet gösterilerek el üstünde tutulan bir nesnedir.

Ya kimin tuhfe-i pâkidir o nûr-ı nüvvâr
Nola el üzere tutarsa anı âlem her câ (T.3/75)

Eli değnekli (sopalı) olmak: Zorbalık yapmak, sertlik göstermek.

Sevgilinin niteliklerinden biri de âşıklarına ilgi göstermemesi onları kapısından uzaklaştırmasıdır.

Eli degnekli olursa nola derbânı ferah
Kadem-i şâh-ı zemîn eyledi hüsnün tekâmîl (T.22/5)

Elden düşürmemek: Bir şeyi sürekli olarak kullanmak, ondan uzak kalamamak.

Âşıklar bu âlemde aşk kadehiyle sarhoş olan rindlerkonumundadır ve kadehi elden düşürmezler.

Benim ol rind-i ser-mest-i mey-i aşkın cihân içre
Elimden düşmemişdir sâgar-ı hicr-i keder-peymâ (G.5/4)

Elinden gelmek: Bir işi yapabilmek, başarabilmek.

Âşıkların sevgiliden dileği, elinden geldiği kadar âşıklarını incitmemesi, gönüllerini hoş tutmasıdır.

Güşâd et sîneni cânâ sakınma mübtelâlardan
Elinden geldiği hayrı dirîg etme gedalardan (M.14/1)

Nikâbın aç sakınma rûyunu sen mübtelâlardan
Elinden geldiği hayrı dirîg etme gedalardan (M.15/1)

Olgun kimseler ellerindeki fırsatlar ile insanlara zulmetmezler. Güzel olan davranış bu âlemde kimseyi incitmemektir.

Remîde eyleme güncişk-i cânı dest-i kahrınla
Elinden ger gelirse kimseyi ürkûtme dünyâda (Mfr.45/1)

Ettiğini bulmak: Birine yapılan kötülüğün benzerini yaşamak.

Sürekli olarak reddedilen âşık, kendisine yapılanların bir cezası olarak, sevgilinin yüzünün bakılmaz hale geldiğine inanır. Böylece sevgili ettiğini bulmuştur.

Bakılmaz rûyuna hatdan ser-i mû kimse meyl etmez
Bulur etdiklerin cânân bize ammâ neden sonra (G.265/4)

İnsanlara kötülük ederek zulmü adet edinen devletler, sonunda adil olanlar karşısında dize gelerek ettiklerini bulurlar.

Âhir amân-hâh oldular etdiklerini buldular
Kal'ayı verip toldular sahrâlara bî-pâ vü ser (T.24/22)

G

Gam yemek: Dertlenmek, kederlenmek.

Olgun insanlar düşmanların cahilce sözlerinden dolayı dertlenmezler çünkü onların kendileri de sözleri de münafıktır.

Gam yemem ben kelâm-ı a'dâya
Kendi de kavli de münâfıktır (R.1/2)

Geceyi gündüze katmak: Bir işi gerçekleştirmek amacıyla sürekli olarak çalışmak.

Âşıklar için bahar mevsiminin hızlı bir şekilde yaklaşması dertli gönüllerinin neşe ile dolması ve güzel şiirlerin yazılması demektir.

Geceyi gündüze katıp geliyor fasl-ı bahâr
Mısra'ın eylese tazmîn sezâdır temsil (T.11/8)

N'ola âlâm-ı dilim zevka olursa tebdîl
Geceyi gündüze katıp geliyor fasl-ı bahâr (K.35/27)

Gönlü düşmek: Âşık olmak, sevdalanmak.

Âşıklar için kaçınılmaz olan durum; melek gibi güzel olan fakat asla kıymet bilmeyen bir sevgiliye âşık olmaktır.

Kadrimiz bilmez bizim bir yâre düşdü gönlümüz
Bir cefâ-cû dil-ber-i mekkâre düşdü gönlümüz (G.124/1)

Dîdeden cân gibi pinhân olmadır kârı anın
Bir melek-sîmâ perî-ruhhsâre düşdü gönlümüz (G.124/3)

Gönlünü kaptırmak: Âşık olmak, sevdalanmak.

Sevgiliye olan muhabbeti ile âşıklar sürekli olarak düşkün durumdadırlar.

Kapıldı gönlümüz ol şûha olduk efgende
Yer etdi kâr-ı mahabbet yeri ile bende (Mes.2/13)

Gönlünü eğlemek: Mutlu, neşeli vakit geçirmek.

Âşıklar gece ve gündüz sevgilinin saçlarını ve gül yanağını hayal ederek gönüllerini eğlerler.

Ârzû-yı gül-izâr u kâkûlünle ey perî
Gönlün eglar bu dil-i âşûfte-hâlin rûz u şeb (G.16/2)

Gözden düşmek: Bir kişinin insanlar tarafından geçmişteki gibi sevilmemesi, değer görmemesi.

Âşıkların daha önce toplumda var olan saygın yerleri, sevgiliye olan aşkları ile birlikte değişir çünkü aşkın vermiş olduğu ciddiyetten uzak tavırlar, toplum içerisinde âşıkları gözden düşürür.

Olsam ne 'aceb eşk-i revânım gibi pâ-mâl
Gözden beni ol şûh-ı sitemkâre düşürdü (G.281/2)

Gözden düşürüp eşk-i revânım gibi cânâ
Bu cevri bana görme revâ dîdelerinden (R.2/2)

Gözü bağılı: Hiçbir şeyin farkında olmayan.

Âşık, sürekli olarak sevgilinin eşiğinde bekleyen, ondan lütuf görmeyi dileyen ve bunun dışında hiçbir şeyin farkında olmayan gönlü dertli biridir.

Sâlim-i dil-hasteye gel kıl nigâh-ı 'âtîfet
Bir gözü bağılı garîbim âsitânında şehâ (Kı.10/2)

Gözü yollarda (kalmak): Gelecek olan kişiyi büyük sabırsızlıkla, özlemle beklemek.

Sürekli olarak sevgilinin yolunu gözleyen âşık, kanlı gözyaşları dökmektedir. Âşığın dileği, uğruna bu kadar acı çektiği sevgilinin, kendisini ziyaret etmesidir.

Nice demdir ki kan aklar remedden çeşmim ey Sâlim
Gözüm yollardadır gelmez mi zârın görmege âyâ (G.10/6)

Gözü üstünde kaşı olmak: Bir kişinin tüm eylemlerine olumsuz anlamlar yüklemek.

Âşğın sevgiliye yönelik güzel iltifatları bile sevgilinin onu azarlamasına engel olamamaktadır.

Gözün üstünde kaşın var dese kebg-i bâga
Kendi şeh-perleri şâhîne olur tîg-ı kazâ (K.27/6)

Gûyu (söz) dırâz eylemek (uzatmak): Konunun ayrıntılarına girerek konuşmayı uzatmak.

Âşğın sözü çok fazla uzatmasının sebebi, içinde bulunduğu acı verici durumu ayrıntılı anlatma isteğidir.

Egerçi gûyu dırâz eyledim garaz ammâ
Beyân eylemedir hâl-i tab'-ı mahrûrî (K.12/84)

Gün göstermek: Güzel günler yaşatarak mutlu olmasını sağlamak.

Âşık, aşk derdinin verdiği kederden ve bununla bağlantılı sayılabilecek tüm durumlardan dolayı kendisini "kara bahtlı" olarak görür. Sevgilinin yüzündeki tüyleri, onun güzelliğini kapatmasından ve gün gibi olan yüzünü gölgelemesinden dolayı şikayet edilecek bir unsur olarak sayar.

Ebr-i siyâh-ı hattı nihân etdi rûyunu
Bir gün mü gösterir bize baht-ı siyâhımız (G.140/2)

H

Haddini bildirmek: Birine, yaptığı kötülüklerden, dolayı ceza vermek.

Düşman ile karşı karşıya gelerek onlara hezimete uğratan padişah, herkese karşı büyüklüğünü kanıtlamış olur.

Bildirip anlara haddin yine âzâd etdi
Oldular sulh mü`ebbed bizim ile zîrâ (T.3/101)

Bildire haddini küffâra ser-â-ser yer yer
Düşmene n'oldugunu anlada kendin her câ (T.3/44)

Hâk ile yeksân olmak: Perişan hale gelmek, kötü duruma düşmek.

Âşıkların tüm istekleri sevgilinin eşliğinde bulunmak iken sevgili hiçbir zaman kıymet bilmez.

Üftâdelerin kadri bilinmez anda
Bî-hûde yere hâk ile yeksân oldum (R.17/2)

Matlûbum iken kûyuna galtân olmak
Pîş-i derine hâk ile yeksân olmak (R.14/1)

Haram olsun (olmak): Bir şeyden olması gerektiği gibi istifade edemez olmak.

Sevgiliden uzak kalındığı zamanlarda gül renkli şarap bile âşığa haram olur.

Kırılın sâgar-ı işret derûnum gam ile tolsun
Şehâ sensiz mey-i gül-gûn bana kat kat harâm olsun (G.224/1)

N'ola mey görmese Sâlim dem-i firkatde oldukça
Şehâ sensiz mey-i gül-gûn bana kat kat harâm olsun (G.224/5)

Hatırını kırmak: Üzmek, gücendirmek.

Âşık, sevgiliye sitem ederek kendisi için çekilen bunca acının görmezden gelinmemesini diler.

Saymayıp âh u figânım hâtırım kırma benim
Belki te`sîr ede cânâ inkisârım kim bilir (G.66/2)

Heves etmek: Bir şeye karşı istekli olmak.

Adil padişahın yönettiği huzurlu devlet ortamında şâirler istekli bir şekilde şiir söylemeye heveslenirler.

Şu kadar emn ü emân lâne-i devlet şimdi
Bir tarîk ile heves kendüyü etse gûyâ (K.27/5)

i

İmana getirmek: Müslümanlığı kabul ettirmek, istenilen davranışı yapar hale getirmek.

Vaizin sürekli olarak eylemlerinden dolayı âşıkları yadırgaması âşıklar tarafından hoş karşılanmaz. Özellikle içkinin vermiş olduğu neşeyi inkâr etmesi kabul edilemez bir davranıştır. Bu durumu kavrayabilmesi için onun da ele kadeh alması gerekir.

Vâ'iz eşvâk-ı neşât-ı meyi olmuş münkir
Ele alsa getirirdi anı îmâne kadeh (G.31/4)

K

Kadrini bilmek: Birine veya bir şeye olması gereken değeri vermek.

Âşığın feryat etmesine sebep; sevgilinin her türlü emrine hazır olmasına, ona her şeyden fazla değer vermesine rağmen kıymetinin bilinmemesidir.

Hidmetinde ben anın beste-miyânım Sâlimâ
Kadrimi bilmez o yâr-i nâzenînim neyleyim (G.196/5)

İnsanların pişmanlıklarının başında, geçmiş güzel zamanların kıymetini bilmemek gelir.

Güzeşte zevkımızın bilmedik idi kadrin
O günlerin keremi Sâlimâ bilinmez imiş (G.156/6)

Kan ağlamak: Çok fazla üzölmek, acı çekmek.

Sevgiliden hiçbir şekilde iltifat görmeyen âşık, ayrılık derdiyle sürekli üzölmekte, acı çekmektedir. Bu durumda tek tesellisi ise ona kadeh sunacak sâkidir.

Kan ağlıyor bizlere hicr ile o hûn-rîz
Mey sun bize sâkî ki bu da bir demimizdir (G.98/4)

Nice demdir ki kan ağlar remedden çeşmim ey Sâlim
Gözüm yollardadır gelmez mi zârın görmege âyâ (G.10/6)

Dîdemiz kan ağlayıp gamgîn ü zâr olsak nola
Nice demdir iltifât-ı yâre şâyân olmadık (G.171/2)

Kan dökmek: Birinin yaralanmasına veya ölmesine yol açmak.

Sevgilinin süzgün bakışları âşık için cellat sayılır ve sevgili ona merhamet etmeyerek sürekli acı çektirir.

Verme ruhsat gamze-i cellâda sultânım meded
Kıl terahhum dökmesin nâ-hak yere kanım meded (G.35/1)

Kanına susamak: Kendisinin öldürölmesine yol açacak bir davranışta bulunmak.

Aşağıdaki beyitte şâir mana üzerine yanlış değerlendirmeler yapanları kanına susamış deyimiyle anlatmaktadır.

Kanına susadı gûyâ bir iki arnâbûd
Sandı telh-âb-ı fesâdı o zülâl-i ma' nâ (K.27/27)

Kendini bilmek: Kişiliğine uygun davranışta bulunmak.

İnsanların kötü davranışlarından biri de, olmadığı sıfatlar ile anılmak istemesidir. Böyle insanlar hiçbir ilmi olmadığı halde kendini âlim zannederler.

Bilmeyip kendini yine bâtil
Çelebi denmege olur mâ'il (Mes.1/80)

Kulp takmak: Bir şeyi veya bir kimseyi kusurlu göstermek için uydurma sözler söylemek.

Vaiz tarafından kötülene fakat âşığın ise çok sevdiği içki, ikisi arasında daima tartışma konusu olmuştur.

Vâ'izâ sâgara kulp takma te`ennî eyle
Kizbden ola mı hîç ehl-i sadâkat mahzûz (G.161/5)

M

Mumla aramak: İstekle, özlemle aramak.

Sevgili mumlar yakıp arasa da âşık gibi kendisini seven birini bulamaz.

N'ola mumlar yakıp ararsa beni meclisde
Sâlimâsâ yoluna düşdü be-her bâr şemi (G.164/5)

Mum eylemek: Hırçınlığını, sertliğini yok ederek kişiyi anlayışlı, uysal hale getirmek.

Şem ile pervane örneği, âşık ile sevgili arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Pervanenin korkusuzca kendini ateşe atması gibi âşık da bu yolda kendini feda etmekten vazgeçmez. Bu durum sevgilinin hırçınlığını yok ederek onu âşığa karşı daha anlayışlı hale getirebilir.

Dil-i ma'şûku mûm eyler niyâz-ı 'âşık-ı ser-bâz
Bu ma'nâyı eder iş'âr hâlâ şem' ü pervâne (K.6/8)

Mum (gibi) olmak: Çok incelmek, çok zayıflamak.

Aşk derdinin verdiği ızdırap kişiyi zayıf düşürerek onu mum gibi yapar.

Âteş-i gamda oldu ten bir mûm
Oldu yek-ser şerârı böyle nücûm (Mkt.9/34)

N

Nam vermek (salmak): Herkes tarafından bilinmek, ünü yayılmak.

İyi insanlar, büyük padişahlar cömertlikleri ile halk arasında meşhur olurlar. Bu şekilde herkes tarafından sevilirler.

Nâm verdi keremle devrâna
Hâtem oldu nigîn-i ihsana (K.22/13)

Nasip (kısmet) olan ayağına (kadar) gelir: Nasipte olan şartlar ne olursa olsun gerçekleşir.

İnsanlar her ne kadar bir amaç uğrunda çaba harcasalar da yalnızca nasiplerinde olan kadarını elde edebilirler ve şartlar ne olursa olsun nasipte olan da kişinin ayağına gelir.

Gönül dırâzi-i dest-i recâdan eyle hazer
Nasîb olan gelir elbet bizim ayağımıza (G.274/3)

Nutku (tutulmak) gitmek: Korkudan, şaşkınlıktan dolayı konuşamaz olmak.

Sevgilinin sinisini gören güzel sözlü şâirin nutku tutulur. Şâir normalde papağan gibi güzel sözler söylemesine rağmen sevgilinin ayna kadar parlak, güzel sinisini görünce kendinden geçer.

Gider nutkum görünce sîne-i yâr-i hod-ârâyı
Egerçi âyine gûyâ eder tûtî-i bebgâyı (K.30/47)

P

Pancar biçer gibi biçmek: Düşmanı hezimete uğratmak.

Düşmanlara korku veren Osmanlı ordusu onları yenilgiye uğratarak zaferler kazanır.

Birbirine vermiş hazer ey râfızî sad el-hazer
Surh-ı seri bu sünniler pancar biçer gibi biçer (T.24/20)

Pâyı (ayağı) kesilmek: Bir yere gitmez, uğramaz olmak.

Dertlerden dolayı kederli olanların gönlünde neşeden izler bulunmaz ve mutluluk uzun zaman bu gönüllere uğramaz.

Kesildi pâyı neşâtın keselse kalbimde
Zamîr ü bâl mükedder tabî'a hâdirdir (K.8/75)

Pâyına (ayağına) dolanmak: Bir iş yapmakta olan kimseye engel olmak.

Âşğın âhları, kendisine cefa eden sevgiliyi rahat bırakmaz, işlerinin rast gitmemesine neden olur.

Ayagı sürçmesin yolunda anın
Tolandı pâyına âh-ı dırâzım (G.207/3)

R

Râyunu (yüzünü) ağartmak: Başkalarının övünç duymasına sebep olacak işler yapmak.

Padişahlar kazandıkları zaferler ile övünç duyulacak işlere imza atmış olurlar.

Agartdı rûyunu Bahr-i Sefîd'in
Nuhustîn hatvede ol zât-ı vâlâ (T.4/24)

S

Sabrı kalmamak (taşmak): Tahammül edemez, katlanamaz olmak.

Âşıkların dertli sözlerini duyan kimseler buna tahammül edemezler.

Sabrı kalmazdı Cem'i-i zârın
Cûşîşin görse böyle güftârın (Mes. 1/38)

Sarardı solmak: Yüzü gittikçe soluklaşmak.

Ayrılık ateşi ile benzi sararıp solan âşığın buna sabretmesi gerekir. Hazanın sonunda bahar olduğu gibi bu ayrılık günlerinden sonra da vuslat baharı gelecektir.

Teb-i firâk ile benzim sarardı soldu deme
Hazân-resîde nihâle bahâr der-peydir (G.45/2)

Sâyesin (gölgesini) penah (sığınak) eylemek: Gücü sayesinde mazlumları koruma altına almak.

Güçlü ve adil padişahların eşiği mazlumlar için bir sığınak konumundadır.

Eylemiş sâyesin hemîn Allâh
Nice düşmüş fütâdegâna penâh (K.20/19)

Ser ü pâdan (candan) geçmek: Bir şey uğruna kendine feda etmek.

Allah dostları, dünya zevklerinden yüz çevirerek Hak yolda her şeylerini feda ederler.

Ser ü pâdan geçer ehli ser-â-pâ bezm-i cûşîşde
Mahall-i terk-i lezzât-ı cihândır halka-i tevhîd (G.36/3)

Serde devlet: Gerçekleşen bir durumun kişi için büyük nimet olması.

Sevgilinin saçlarını hayal etmek dahi âşık için yücelik vesilesidir ve sevgilinin halinden haberdar olmak âşık için büyük nimettir.

Hayâl-i zülfi yârin gerçi 'âşık 'ayn-ı rıf'atdır
Senin hâminden âgâh olmak ammâ serde devletdir (G.110/1)

Siyehler (karalar) giymek: Bir felaket dolayısı ile yas tutmak ya da siyah örtü bağlamak.

Sevgiliyi göremeyen âşığın gözlerindeki karartı, onun karalar bağlayarak yas tutmasıdır.

Değil bihbûda bend olmak siyeh-pûşî ile çeşmim
Siyehler giydi yas eyler gözüm devletli sultânım (Kı.9/2)

Subhu şam ol (Gündüzü geceye dönmek): Mutsuz olmak, sıkıntıya düşmek.

Ayrılığın karanlığını aydınlatarak âşığın mutlu olması ancak sevgilinin gün gibi aydınlık yüzünü görmekle olur.

Gün yüzün göster eyâ kân-ı kerem Sâlimi'ne
Nice bir subhumuz ey mâh bizim şâm olsun (G.128/5)

Sürmeyi gözden almak (çekmek): Hırsızlıkta çok becerikli olmak

Hilekâr olan sevgili bu hususta o kadar ustadır ki sürmeyi gözden alır ve kimse bilmez.

Kimse görmüş değil ol şûh gibi dünyâda
Sürmeyi gözden alır al ile kakhâl-zâde (M.36/1)

Tak (canına) etmek: Sıkıntılara katlanamaz noktaya gelmek.

Ayrılık günlerinde çekilen acılardan dolayı ney gibi feryat eden âşık bu gurbet derdine katlanamaz noktaya gelir.

Nâle döndüm nâlelerden bezm-i hicrânında hayf
Tâkatım sabrım gibi etdi bu gurbet kahrı tâk (Kı.8/2)

Talihi müsâ'id (yar) olmak: Şansı yardım etmek.

Âşık, sevgilinin uzakta oluşu ya da kendisine ilgisiz kalışından dolayı sürekli olarak kendini şanssız olarak görür.

Tâli'im olsa müsâ'id bana olmaz yâr yâr
Yâri tenhâ bulsam olmaz baht-ı nâ-hemvâr yâr (G.52/1)

Taş olsa takat edemez (çatlardı): Çok güçlü olursa dahi başa çıkılamayacak büyük sıkıntı.

Her ne kadar sevgiliden gelen cefa okları âşık için nimetse de âşığın kaldıramayacağı noktaya ulaşır bazen ve bu durumda âşık “taş olsa takat edemez” diyerek sitemde bulunur.

Ebruvânın bana bin kez tîr-i müjgân atmada
Taş olsa buna tâkat edemez ey seng-dil (Mu.19/1)

Ü

Üstüne titremek: Çok sevilen bir kişiyi ve şeyi özenle korumak.

Âşıklar, sevgiliden gelen cefa oklarından çekinmezler fakat onun saçlarının saba rüzgarından dahi incinmesinden çekinirler.

Ditresin üstüne hırsından sabâlar zülfünün
Her kazâna eylesin 'âşıkların gönlün siper (Trc.1/27)

Y

Yakıp kül eylemek: Birini büyük sıkıntıya uğratarak çok üzmek.

Âşıkların gönül okşayıcı eylemelere veya sözlere muhatap olması pek görülen bir durum değildir. Bundan dolayı sürekli sıkıntı çekerek üzülürler.

Garîbe dil-nüvâz olmak ne mümkün Sâlimâ eller
Yakıp kül eyledi ekser bizi bu âteşin-âdet (G.18/5)

Yanıp kül olmak: Büyük felakete uğrayıp çok üzülmek.

Âşıkların hayallerinde sürekli olarak yer alan sevgilinin saçları, âşıkların gönülleri için bir konak yeridir. Sevgilinin âşıklarını kendisinden uzaklaştırması onların yanıp kül olması demektir.

Sürdü çıkardı turradan ol mâh dilleri
Yandı kül oldu dilleri kaldı konak yeri (G.288/1)

Yanıp yakılmak: Derdini anlatmak, sızlanıp şikayet etmek.

Âşığın aşk derdiyle yanıp yakılması şaşılacak bir durum değildir. Bir pervane olarak görülebilecek âşığın gönlü, sevgiliden dolayı ateşlere düşmüştür.

Yanıp yakılsa bu dil âteş-i 'aşka n'ola Sâlim
Gönül pervâneveş şem'-i ruhuyla nâre düşmüştür (G.72/5)

Âşıklar için övünülecek durum aşk yolunda yanıp yakılarak diğer âşıklardan üstün konuma gelmektir.

Gönül pervâneveş yansın yakılsın şem'-i 'aşka tâ

Desinler Sâlim olmuşdur münevver 'âşikân içre (G.260/6)

Yerlere girmek: Çok korkmak.

Güçlü padişahın karşısında düşmanlar korkudan yerlere girer. Onlara yeryüzü dar olur.

Yerlere girse sezâ haşyet-i şemşîrinden
Teng (ü) târ oldu ser-i Moskov'a rûy-ı gabrâ (T.3/27)

Yüz sürmek: Birine karşı hissedilen aşırı saygı ve sevgiden dolayı yere eğilmek.

Yüce şahsiyetler karşısında insanlar yüz sürerek cömertlik beklerler, onların lütuflarına mazhar olmayı dilerler.

Yüz sürüp bu kemîne-i çâker
Hidmet eyler o câda ser-tâ-ser (Mkt.8/8)

Yüzü gülmek: Kişinin aşırı sevincinin yüzünden belli olması.

Sevgilinin bulunduğu her yerde sevinç nişaneleri bulunur. Leyla'nın atının ayak izleri dahi çölün mutluluk vesilesidir.

Görüp nakş-ı süm-i Leylâ'yı sahrâda demiş Mecnûn
Yüzü gülmüş beybânın ser-â-pâ bunda bir iz var (Mfr.22/1)

Yüzü suyu(nun) rahmeti (hürmetine): Birinin veya bir şeyin hatırına.

İlkbahar bulutlarının rahmeti sayesinde yeryüzü canlanarak hayat bulur.

Ref'-i derecât etmesine bâ'is ü bâdî
Yüzü suyunun rahmetidir ebr-i bahârın (G.189/2)

Yüzü ağ (ak) olmak: Herhangi bir ayıbı, utanılacak durumu olmamak.

Sevgiliden uzakta kalan âşığın gündüzü geceye döner ama o yine de bu duruma düşmesinden sorumlu tuttuğu bahtını suçlamaz, ayıplamaz.

Siyeh-fâm eyledin rûzum firâk-ı zülf-i dil-berle
Senin de bu revişlerle yüzün ey baht ag olsun (G.238/4)

SONUÇ

Deyimler, atasözleri, halk deyişleri üzerine yapılan çalışmalar, çalışılan dönemin dil özellikleri açısından önemli bilgiler vermekle birlikte o dönemin sosyal yaşantısı hakkında da ipuçları barındırmaktadır.

Çalışmaya konu olan Mirzâ-zâde Sâlim Efendi, 18. yüzyılın âlim şâirlerindedir. Farklı muhitlerde bulunmuş olması ve çok yönlü kişiliği onun zengin bir kültürel birikime sahip olmasını sağlamıştır. Şâirin divanı

incelendiğinde şairlerinin genelde kolay anlaşılır olduğu fark edilecektir. Kendi deyimiyle “tekellüften uzak” olan şairlerinde, deyimlerin azımsanmayacak sayıda kullanılmış olması onun sosyal hayattan, halktan kopuk olmayan bir şâir olduğunun kanıtıdır.

Şâirin divanındaki deyimler incelendiğinde birçoğunun günümüzde de aynı şekilde kullanıldığı görülecektir. Bunun yanında az da olsa Farsça kelimeler ile kullanılan deyimler de bulunmaktadır. Mirzâ-zâde Sâlim Divanı’nda atasözleri, deyimler kadar zengin olmasa da şâir tarafından kullanılmıştır.

Bu çalışmada Mirzâ-zâde Sâlim Divanı’ndaki deyimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma ile özeld 18. yüzyıl şiiiri genelde ise divan şiiiri üzerine yapılacak çalışmalara katkı sunmak hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ömer Asım (1989). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Cilt*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Akün, Ömer Faruk (2006). “*Atalar Sözüne Dair*”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S: XIX, s. 117-119.

Devellioğlu, Ferit (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

Dilçin, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.

Eyüboğlu, E. Kemal (1973). *13. Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiir ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.

Güfta, Hüseyin. (1995). *Sâlim (Mirzâ-zâde) Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Karşılaştırmalı Metni.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnce, Adnan (1994). *Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı Tenkidli Basım*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.

Kurt, İhsan (1991). *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Millî Kütüphane Başkanlığı (1997). *Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II*, İstanbul: MEB Yayınları.

Özön, Mustafa Nihat (1956). *Atasözleri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Öztürk, Ali (1986). *Türk Anonim Edebiyatı*, İstanbul: Bayrak Yayıncılık.

Pakalın, Mehmet Zeki (2004). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.1-3*, İstanbul: MEB Yayınları.

Parlatır, İsmail (2008). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, Ankara: Yargı Yayınları.

Püsküllüoğlu, Ali (2006). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara: Arkadaş Yayınları.

Saraçbaşı, M. Ertuğrul (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tanyeri, M. Ali, (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Türkçe Sözlük I-II (1998). Ankara: TDK Yayınları.